

Grijp de kansen
van de nieuwe
bibliotheekwet!

Uitleg bij
de Wet stelsel openbare
bibliotheekvoorzieningen
(Wsob)

Vereniging Openbare
Bibliotheken

Grijp de kansen
van de nieuwe
bibliotheekwet!

Uitleg bij
de Wet stelsel openbare
bibliotheekvoorzieningen
(Wsob)

Voorwoord 6

1]

Inleiding

2]

De wet in grote lijnen

De noodzaak van een nieuwe wet 9

De totstandkoming van de wet 9

Het karakter van de wet 11

De openbare bibliotheek als publieke voorziening 11

De vijf functies van de openbare bibliotheek 11

De digitale en fysieke bibliotheek 13

De nieuwe rol van de Koninklijke Bibliotheek 14

Een sluitend netwerk 16

Inhoud

3]

De rechtspositie van de lokale bibliotheek

De beleidsvrijheid van gemeenten	21
Overlegverplichting	21
Recht van toegang op informatie	22
Burgerinitiatief	22
De vijf kernfuncties	22
De bibliotheek als wettelijke taak	23

4]

Tien tips voor actie en promotie

Ruimte en initiatief	25
Breder dan educatie en cultuur	25
Tijd en timing	25
Een goed verhaal	25
Draai het verhaal om	26
Transparant, verantwoordelijk en kritisch	26
De waarborgen in de wet	26
Samenwerking	26
Het publiek	26
Zichtbaarheid	26

MEER LEZEN?	28
-------------------	----

Voorwoord

*“De wet laat zich lezen als een beleidsstuk.
Er is veel ruimte gelaten in de wet.”*

De bibliotheekwet, voluit Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen (Wsob), is op 1 januari 2015 van kracht geworden. De Vereniging van Openbare Bibliotheken (VOB) neemt de gelegenheid u verder te ondersteunen met uitleg, duiding en argumentatie bij die wet.

De wet laat zich lezen als een beleidsstuk. Er is veel ruimte gelaten in de wet. Ruimte voor lokale invulling en maatwerk. Ruimte die past bij het decentrale karakter van het stelsel. Ruimte die de minister moet laten voor het gemeentelijke beleid. In Nederland zijn alle overheden gelijkwaardig en kan de ene overheid de andere overheid niets voorschrijven. Ruimte voor de gemeente(n). En niet onbelangrijk, ook ruimte voor u als bibliotheekdirecteur om te ondernemen met de wet als kader voor het speelveld; ruimte om op basis van de wet met uw gemeente(n) in gesprek te zijn om de bibliotheek van de toekomst vorm te geven. In de gesprekken die u voert

met uw gemeente(n) kan met wat de wet brengt, een nieuwe invulling gegeven worden aan de openbare bibliotheek als maatschappelijk hart van de samenleving.

De VOB heeft de beleidsafdeling van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (OCW), de opstellers van de wet, een tweetal beleidsambtenaren van gemeenten verantwoordelijk voor de openbare bibliotheek, een jurist en een public affairs professional gevraagd hun licht te laten schijnen over de wet. Ze deelden in twee workshops in najaar 2014 hun inzichten en adviezen met leden van de VOB. De inhoud van de workshops brengen we samen in deze brochure.

Wij danken Aad van Tongeren (beleidsambtenaar ministerie van OCW), Erik Tausch (beleidsambtenaar gemeente Veghel) Radboud Hafkamp (beleidsambtenaar gemeente Noordoostpolder), Clemens Mesker (Stadhouders Advocaten) en Sybrig van Keep (Issuemakers) voor hun adviezen en duiding. En u wensen we wijsheid om met uw gemeente(n) uw bibliotheek verder te ontwikkelen waarbij de wet niet alleen als verplichting, maar ook als inspiratie kan dienen.

Ap de Vries
directeur van Vereniging van Openbare Bibliotheken

1]

Inleiding

*“De bibliotheekwet heeft als doel het openbare bibliotheekwerk in Nederland **opnieuw te definiëren** en daarmee recht te doen aan de huidige bibliotheekpraktijk, maar ook **ruimte te geven voor de uitdagingen van de toekomst.**”*

doen, noch of het werkelijk een publieke functie is en dus met publiek geld ondersteund moet worden. De legitimatievraag werd steeds vaker gesteld.

Vanwege de veranderde context en de discussie over de maatschappelijke rol van de openbare bibliotheek heeft de landelijke politiek besloten een nieuwe bibliotheekwet te ontwerpen. In de nieuwe wet is naast de klassieke fysieke voorziening plaats gemaakt voor digitale bibliotheektaken. De bibliotheekwet heeft als doel het openbare bibliotheekwerk in Nederland opnieuw te definiëren en daarmee recht te doen aan de huidige bibliotheekpraktijk, maar ook ruimte te geven voor de uitdagingen van de toekomst.

DE NOODZAAK VAN EEN NIEUWE WET

De bestaande bibliotheekbepalingen in de Wet op het specifiek cultuurbeleid, de Wsc, stammen uit een tijd dat de wereld er op veel punten compleet anders uitzag. De afgelopen decennia hebben grote technologische, maatschappelijke en institutionele ontwikkelingen plaatsgevonden. Internet is niet meer weg te denken uit ons leven en vormt voor veel mensen de belangrijkste bron van informatie. Van informatieschaarste is ondertussen allang geen sprake meer. We zijn anders en meestal minder gaan lezen, in ieder geval veel minder van papier.

De bezuinigingsrondes die volgden op de financiële en economische crisis van 2008 maakten pijnlijk duidelijk dat er geen gemeenschappelijke opvattingen meer bestaan over wat een openbare bibliotheek is en moet

DE TOTSTANDKOMING VAN DE WET

De Vereniging van Openbare Bibliotheken (VOB) heeft vanaf 2007 gepleit voor een openbare bibliotheekwet. In 2008 verscheen een Proeve van wet waarin de wensen van de VOB zijn opgetekend. In 2009 werd door het Rijk, Vereniging van Nederlandse Gemeenten en Interprovinciaal Overleg in het Bibliotheekcharter 2010-2012 vastgelegd dat er een geactualiseerde wet voor de openbare bibliotheken moest komen. De grote lijnen van dit nieuwe wettelijke kader werden beschreven in een Hoofdpijnenbrief van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap uit december 2011. De Hoofdpijnenbrief vormde de basis voor het wetsvoorstel dat op 10 juni 2014 door de Tweede Kamer werd aangenomen. De Eerste Kamer keurde het een paar maanden later goed. Vervolgens werd op 5 december 2014 de wet gepubliceerd in het Staatsblad (2014, 470).

2]

De wet in grote lijnen

*“De wet stelt **opnieuw** vast wat het **doel** is van de openbare bibliotheek, namelijk het geven van **publieke** toegang tot **informatie en cultuur**.”*

HET KARAKTER VAN DE WET

Veel van wat er in de Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen (Wsob) staat, zal iemand die in de sector werkt bekend voorkomen. Een groot deel van de Wsob is een codificatie van wat het bibliotheekwerk nu al inhoudt. Daarnaast geeft de wet een aantal nieuwe richtingen aan, met name als het gaat om de digitale bibliotheek en de rol die de Koninklijke Bibliotheek (KB) binnen de sector zal spelen.

De Wsob geeft het kader waarbinnen het bibliotheekwerk gedaan moet en kan worden. Op veel punten zijn de bewoordingen van de wet zo algemeen gesteld dat het meer doet denken aan een beleidsdocument dan een juridische tekst. Het is wat dit betreft eerder een richtinggevend stuk dan een set met regels waarmee iemand naar de rechter zou kunnen stappen om zaken af te dwingen. De minister van OCW geeft als reden voor deze ruimte dat

de verantwoordelijkheid voor het bibliotheekwerk moet blijven waar het volgens haar primair hoort, namelijk bij de lokale overheden en de branche. Daarom heeft zij niet meer willen voorschrijven dan volgens haar nodig is.

DE OPENBARE BIBLIOTHEEK ALS PUBLIEKE VOORZIENING

De wet stelt opnieuw vast wat het doel is van de openbare bibliotheek, namelijk het geven van publieke toegang tot informatie en cultuur. Het noemen van het publieke karakter lijkt overbodig, maar het geeft aan dat er een duidelijk onderscheid bestaat tussen de openbare bibliotheken en niet-publieke partijen. Dit publieke karakter krijgt vorm in de waarden die de openbare bibliotheek heeft en die dus ook in de wet zijn opgenomen: betrouwbaarheid, onafhankelijkheid, authenticiteit, pluriformiteit en toegankelijkheid.

DE VIJF FUNCTIES VAN DE OPENBARE BIBLIOTHEEK

In de wet wordt geformuleerd welke vijf functies een openbare bibliotheek heeft:

- a] ter beschikking stellen van kennis en informatie;
- b] bieden van mogelijkheden tot ontwikkeling en educatie;
- c] bevorderen van lezen en het laten kennismaken met literatuur;
- d] organiseren van ontmoeting en debat;
- e] laten kennis maken met kunst en cultuur.

De eerste functie is eigenlijk de klassieke uitleenfunctie, terwijl de andere functies gaan over het gebruiken van de collectie en de in de bibliotheek aanwezige expertise voor maatschappelijke doelen zoals leesbevordering, de aanpak van laaggeletterdheid en het informeren van burgers. Vooral over de twee laatste van de vijf functies is veel discussie geweest. Wordt er niet te veel van bibliotheken gevraagd op deze manier? En wordt de bibliotheek zo niet te duur?

Toch is er bewust gekozen om de functies Ontmoeting & Debat, en Kunst & Cultuur toe te voegen. De minister van OCW is van mening dat hier nu juist de vernieuwingsmogelijkheden in zitten. Ook de Commissie Cohen in haar advies Bibliotheek van de toekomst (januari 2014) ziet een grote rol voor de sociale functie van de bibliotheek. Bovendien doen openbare bibliotheken veel meer dan hun klassieke uitleenfunctie. Die 'nieuwe' functies zijn in die zin niet een nieuwe opdracht die de bibliotheken wordt meegegeven, maar een codificatie van wat de bibliotheek al (lang) doet.

Vijf functies als wettelijke eis

In het Memorie van Antwoord aan de Eerste Kamer van 10 oktober 2014 stelt de minister expliciet dat het vervullen van de vijf functies niet een vrijblijvende zaak is, een soort algemeen idee van wat een openbare bibliotheek zou moeten doen. Nee, het gaat om een wettelijke verplichting. De vijf functies mogen zowel fysiek als digitaal geleverd worden, maar moeten alle vijf binnen de bibliotheekorganisatie aanwezig zijn. Dat betekent niet dat elke afzonderlijke vestiging alle vijf functies hoeft uit te

voeren, maar wel dat die vijf functies binnen die openbare bibliotheekorganisatie worden uitgevoerd, rekening houdend met wat er lokaal mogelijk en wenselijk is.

Als niet alle vijf functies worden uitgevoerd, is een instelling geen openbare bibliotheek in de zin van de wet, en kan zo'n bibliotheek uitgesloten worden van het netwerk. Uiteindelijk is het de rol van de KB om een bibliotheekorganisatie uit het netwerk te zetten. Maar dit is een actie waartoe de KB pas besluit als een redelijk termijn voor verbetering is verstreken en als er bovendien geen uitzicht is dat binnen een afzienbare periode wel aan de eisen wordt voldaan. Op de mogelijkheid van uitsluiting uit het netwerk gaan we later nog dieper in.

Certificeringseisen

De toetsing van de functies vindt plaats aan de hand van certificeringseisen. Deze eisen zijn niet in de wet zelf te vinden. Zouden die er wel in staan, dan zou de minister de verantwoordelijkheid krijgen om op het niveau van individuele bibliotheken te bepalen of zij zich aan de eisen houden. Deze rol past niet bij het decentrale karakter van het lokale bibliotheekwerk. Bovendien zijn de certificeringseisen de eisen die de branche samen met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) aan openbare bibliotheken stelt en zou er een zelfregulerend effect vanuit moeten gaan. Daarnaast is de Wsob bedoeld om onbepaalde tijd mee te gaan en dus passen certificeringseisen die aan verandering onderhevig zijn niet in de wet.

Er is dus een onderscheid tussen de eisen die de wet zelf stelt (de wettelijke kwaliteitseisen) en de eisen die de branche zichzelf stelt (de certificeringseisen). Wat is dan de status en functie van die certificeringseisen, naast een mogelijk zelfregulerend effect? De minister ziet ze vooral als een handvat; ze kunnen een goede indicatie geven of een bibliotheek naar behoren functioneert. Het is een instrument dat de KB kan gebruiken om vervolgens naar de eisen van de wet zelf te kijken. Hoe dit in de praktijk precies gaat uitwerken is moeilijk te voorspellen en zal daarom door de KB in opdracht van de minister van OCW worden gemonitord.

DE DIGITALE EN FYSIEKE BIBLIOTHEEK

De wet legt vast dat het leveren van digitale diensten onverbrekkelijk met de openbare bibliotheek is verbonden en dat het dus een publieke taak vormt. Vanwege Europese wetgeving was een expliciete vermelding van deze digitale taak nodig om overheidssteun mogelijk te maken. Het ministerie van OCW draagt de kosten van de digitale infrastructuur.

Terwijl de lokale bibliotheken en gemeenten nog steeds verantwoordelijk zijn voor de fysieke bibliotheek, komt de verantwoordelijkheid voor het beheer en de ontwikkeling van de digitale bibliotheek bij de KB te liggen. De wet regelt dat de inkoop van digitale content wordt verricht door de KB op voordracht van de openbare bibliotheken. De kosten voor de content van de digitale infrastructuur worden gedekt door een uitname uit het gemeente-

fonds. Hiervoor is een aparte post op de rijksbegroting gemaakt. Dit betekent dat de kosten voor de digitale bibliotheek niet gedragen worden door de lokale bibliotheken. Er zullen misschien wethouders zijn die de uitname uit het gemeentefonds willen korten op de subsidie voor de lokale openbare bibliotheek. Er vinden verschuivingen plaats in de budgetten door deze financiering, maar het is nadrukkelijk niet de bedoeling dat de financiering van de digitale bibliotheek ten koste van de fysieke bibliotheek gaat. De gemeentelijke subsidies zijn nodig voor de instandhouding van het fysieke bibliotheekwerk. Als lokale bibliotheek kan het geen kwaad de wethouder hier aan te herinneren.

Lidmaatschap

Door de verantwoordelijkheid van de digitale bibliotheek op landelijk niveau te leggen en de verantwoordelijkheid van de fysieke bibliotheek op gemeentelijk niveau, lijkt er een splitsing plaats te vinden tussen de digitale en fysieke bibliotheek. De minister geeft nadrukkelijk aan dat de digitale en fysieke bibliotheek elkaar zullen aanvullen en dat er geen sprake is van een vervanging van de fysieke bibliotheek door de digitale.

De scheiding die de wet vastlegt met betrekking tot de verantwoordelijkheden voor de fysieke en de digitale bibliotheek wordt ook doorgetrokken naar het lidmaatschap. De branche heeft met het strategiestuk voor de periode 2012-2016, 'De Bibliotheek levert waarde', gekozen voor een gezamenlijke Nationale Bibliotheekpas. Wat de wet voorschrijft en wat de branche met de Nationale Bibliotheekpas nastreeft, is goed te verenigen.

Door de nieuwe ontwikkelingen wordt het mogelijk om te kiezen voor een digitaal lidmaatschap, een fysiek lidmaatschap en een combinatie van beiden. Voor de registratie en de relatie met de klant is de lokale bibliotheek, mede gezien het enorme bereik, de eerst aangewezen.

Jeugdlidmaatschap

Aan de jeugdcontributie voor de fysieke bibliotheek verandert niets door de nieuwe wet: nog steeds geldt dat er geen contributie wordt geheven, tenzij het college van burgemeester en wethouders (B en W) anders besluit. In dat laatste geval mag de contributie maximaal de helft van het volwassenentarief zijn. Vanuit de Tweede Kamer was er een sterke wens om dezelfde regels ook op de digitale bibliotheek toe te passen. Vanwege het Nederlandse auteursrecht is het nu echter nog niet mogelijk om het uitlenen van e-books door de openbare bibliotheek ook onder de leenrechtexceptie te laten vallen. Er komt wel een pakket van gratis e-content voor de jeugd om de digitale bibliotheek zo toegankelijk mogelijk te houden voor deze groep.

DE NIEUWE ROL VAN DE KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

De KB krijgt door de nieuwe wet een grote en belangrijke rol toebedeeld voor, en in het stelsel van openbare bibliotheken. Op dit moment is de KB een wetenschappelijke bibliotheek met als nationale taak het verzamelen en

bewaren van alles wat in Nederland gepubliceerd wordt in het Depot van Nederlandse Publicaties. De KB heeft een prachtige en grote collectie, zowel fysiek als digitaal, maar weinig bereik door het beperkte aantal leden (in 2015 zo'n 17.000). De openbare bibliotheken hebben veel leden, ongeveer vier miljoen, maar hun digitale collectie is beperkt. Door de wet worden de KB en openbare bibliotheeksector aan elkaar verbonden, waardoor de leden van de openbare bibliotheken toegang krijgen tot een veel rijkere (digitale) collectie en de KB haar bereik enorm kan uitbreiden.

Nieuwe taken van de KB

In de nieuwe situatie heeft de KB een aantal hoofdtaken. In de eerste plaats moet de KB het netwerk van openbare bibliotheekvoorzieningen aansturen. Deze aansturing via de stelseltaken wordt verder gedefinieerd als: afstemming en coördinatie; educatie, informatie en reflectie; en vertegenwoordiging en promotie. In de tweede plaats wordt de KB belast met het in stand houden van de landelijke digitale bibliotheek. De derde taak is het verzorgen van een bibliotheekvoorziening van noodzakelijk omgezette werken voor mensen met een leesbeperking.

In de omschrijving van deze nieuwe taken zien we de taken van het Sectorinstituut Openbare Bibliotheken en Bibliotheek.nl terug. Deze twee instellingen zijn dan ook opgegaan in de KB. Daarnaast verandert er ook iets aan de status van de KB. Met dit wetsvoorstel wordt de KB namelijk een zelfstandig bestuursorgaan met openbaar gezag.

Netwerkfunctie

Binnen de functies van de KB valt de bijzondere verantwoordelijkheid voor het functioneren van het netwerk als geheel. Bij dreigende gaten in het netwerk moet de KB optreden en overleggen met de betrokken partijen. Ook kan de KB een bibliotheek de toegang tot het (digitale) netwerk ontzeggen wanneer een bibliotheek niet voldoet aan de eisen van de wet. Dit staat niet letterlijk in de wet, maar kan wel afgeleid worden uit de discussies rond de wet zoals die in de Tweede en Eerste Kamer tussen parlement en minister zijn gevoerd.

Collectieplan

Onder leiding van de KB worden er afspraken gemaakt over de principes van collectievorming. Dit is nodig vanwege de transformatie van het bibliotheekwerk van voornamelijk een fysieke collectie naar een combinatie van fysiek en digitaal. Het collectieplan heeft namelijk als doel om de fysieke en digitale collecties goed op elkaar af stemmen. Elke vier jaar wordt een landelijk collectieplan vastgelegd in overleg met de openbare bibliotheken. Dit plan vormt vervolgens de basis voor het aanschafbeleid van de digitale bibliotheek en van individuele bibliotheken.

Jaarlijkse Bibliotheekmonitor

De KB wordt verantwoordelijk voor het opstellen van de jaarlijkse Bibliotheekmonitor. Aan de hand van de monitor wordt elk jaar ingeschat hoe gezond de sector is. Zaken die dan bekeken worden zijn bijvoorbeeld veranderingen in het aantal leden, het aantal vestigingen en de spreiding van bibliotheken. Ook het

functioneren van het bibliotheekstelsel als geheel hoort daarbij. Wanneer de uitkomsten van de Bibliotheekmonitor tot bezorgdheid leiden, gaat de minister in gesprek met de VNG, het IPO en de VOB. Concrete indicatoren om te bepalen wanneer er reden tot bezorgdheid zou zijn, staan niet in de Wsob, en zijn ook niet gegeven door de minister tijdens de toelichtingen op de wet.

In de Wsob is opgenomen dat er over vijf jaar een evaluatie van de wet zal komen. Daarnaast heeft de minister in de Eerste Kamer toegezegd om na twee jaar al een soort midterm review te geven op basis van de uitkomsten van de Bibliotheekmonitor. Deze midterm review gaat vooraf aan de evaluatie van de wet na vijf jaar, maar is door de minister beloofd vanwege ongerustheid in de Eerste Kamer over een gebrek aan sturing.

Rol provincies

Er zijn in de Eerste Kamer veel vragen gesteld over de rol van de provincies in de nieuwe wet. De minister heeft uitgelegd dat er is overwogen om de taken van de provincies naar het gemeentelijke niveau en/of het rijksniveau te tillen. Op dit moment wordt een duale bibliotheekstructuur echter niet als een verstandige stap gezien, omdat de provinciale organisaties goed functioneren en van toegevoegde waarde zijn voor bijvoorbeeld het interbibliothecaire leenverkeer (ibl) en de ondersteuning van kleine bibliotheekorganisaties bij bepaalde taken. De minister heeft wel aangegeven dat de rol van de provincies geëvalueerd zal worden en zo nodig op termijn aangepast.

EEN SLUITEND NETWERK

De wet geeft aan te streven naar een sluitend netwerk van bibliotheekvoorzieningen. Dat betekent dat elke inwoner van Nederland toegang zou moeten kunnen hebben tot informatie en cultuur via de fysieke en de digitale bibliotheek. Daarvoor is in de wet netwerkverantwoordelijkheid belegd bij alle overheden.

Om tot goede toegankelijkheid en dienstverlening in een sluitend netwerk te komen, is overleg en samenwerking nodig. In de nieuwe wet wordt deze samenwerking expliciet voorgeschreven om te voorkomen dat de bibliotheeksector uiteen valt in een verzameling losstaande instellingen. De verantwoordelijkheid voor het monitoren en het beheer van het netwerk ligt bij de KB.

Het functioneren binnen het netwerk is gericht op:

- 1] een gezamenlijke catalogus;
- 2] deelname aan interbibliothecaire leenverkeer;
- 3] een gezamenlijk collectiebeleid;
- 4] deelname aan digitale infrastructuur;
- 5] harmonisering van de administratie (m.b.t. leden en gebruiksvoorwaarden);
- 6] ondersteuning van het onderwijs.

Gegevensuitwisseling en gegevenslevering

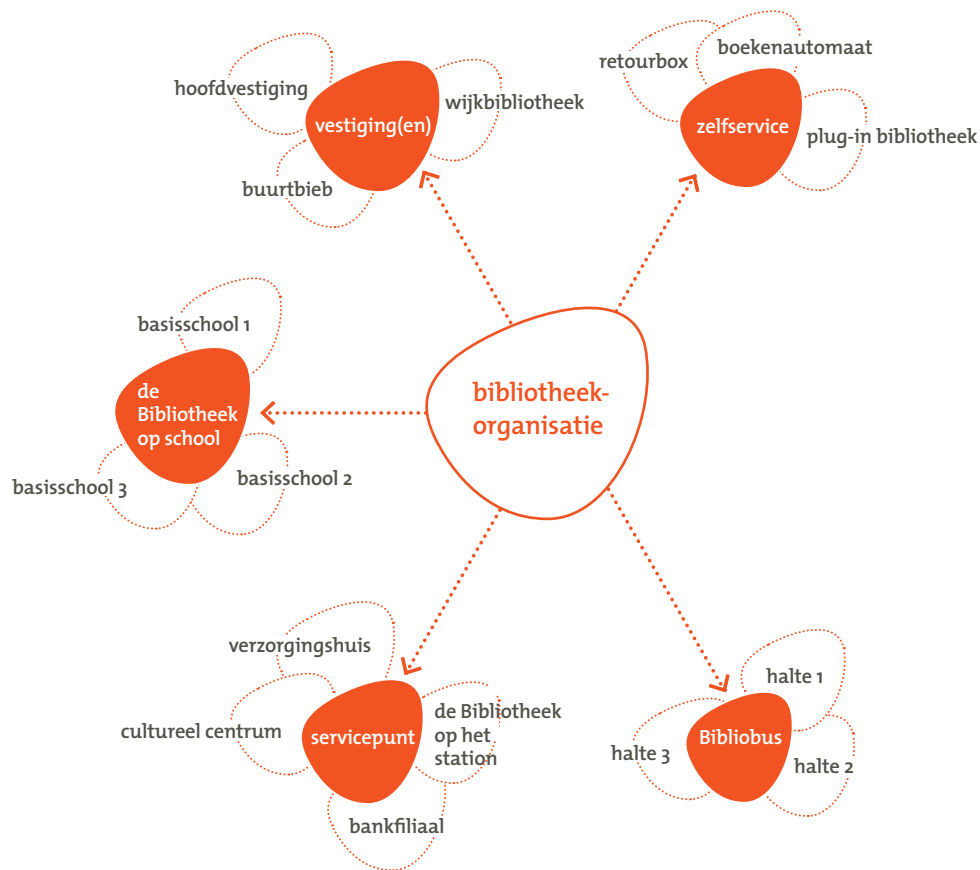
Om het netwerk goed te laten functioneren, wordt er in de wet op gewezen dat het nodig is meer gegevens met elkaar te delen. Zo zullen de lokale bibliotheken en provinciale ondersteuningsinstellingen gegevens met betrekking tot de collectie en de beschikbaarheid daar-

van moeten doorgeven aan de KB ten behoeve van de gezamenlijke catalogus. De bestaande collecties zijn al grotendeels samengevoegd in de Nationale Bibliotheek Catalogus (NBC), maar ook nieuw aan te schaffen werken worden hier in opgenomen. Aan de catalogus voegt ook de KB de gegevens van haar eigen collectie en die van de landelijke digitale bibliotheek toe.

Voor beleidsontwikkeling vraagt de Wsob lokale bibliotheken, provinciale ondersteuningsinstellingen en de KB gegevens door te geven aan de minister over gebruikers en personeel (met in achtneming van de Wet bescherming persoonsgegevens). Er zal zoveel mogelijk worden geprobeerd om deze gegevensuitwisseling te automatiseren en via één kanaal te verzamelen zodat de verschillende instellingen zo min mogelijk extra administratieve lasten krijgen. De inhoud en het proces hiervan is gepubliceerd in een ministeriële regeling in de Staatscourant (nr. 35295, 10 december 2014).

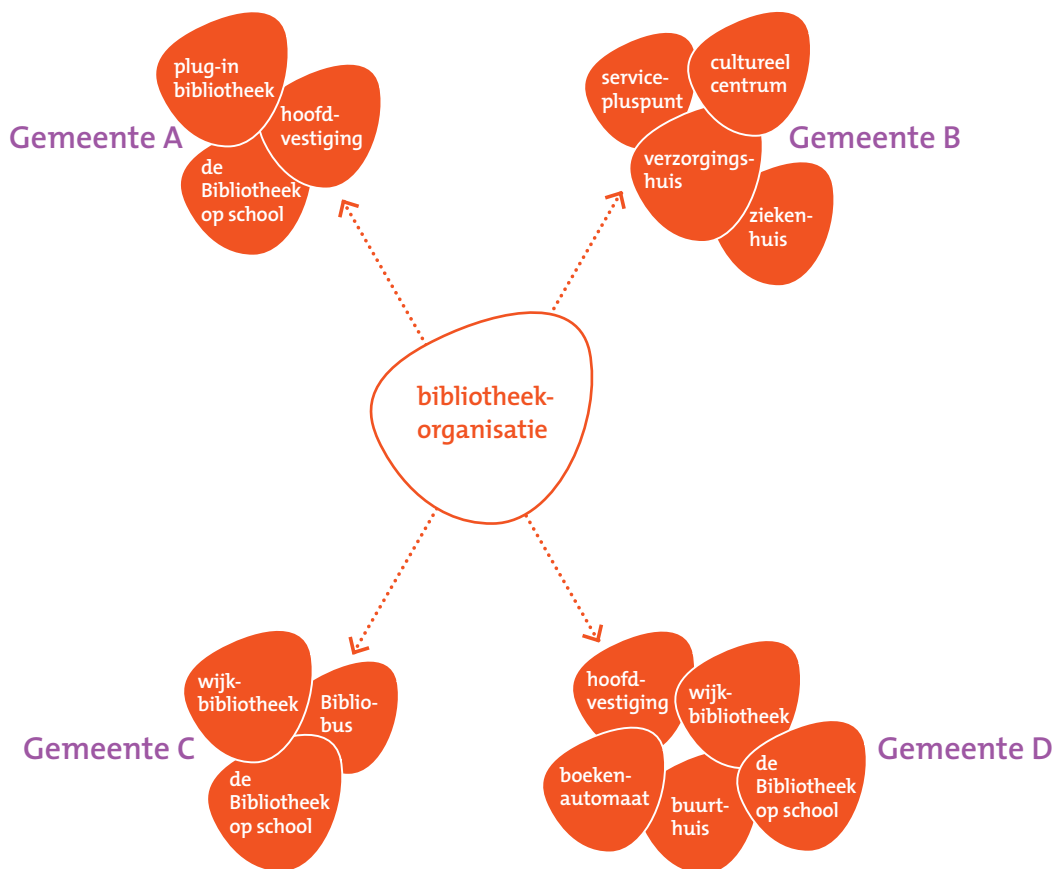
Ook is het nodig om de ledenadministratie op uniforme wijze in te richten en gemeenschappelijke algemene voorwaarden te hanteren. De Wsob verwacht dat dit door de bibliotheekorganisaties gezamenlijk geregeld kan worden. Dit is ook ter ondersteuning van het voorname van de sector om uiteindelijk te komen tot één landelijke bibliotheekpas.

Bibliotheekorganisatie en bibliotheekvoorzieningen De Wsob spreekt van bibliotheekorganisaties en bibliotheekvoorzieningen.

De bibliotheekorganisaties (157 in 2015) verzorgen vele bibliotheekvoorzieningen, in vele vormen. Dat zijn de plaatsen in wijken, steden en dorpen waar inwoners de bibliotheek kunnen gebruiken. Op 1 januari 2015 zijn er 802 bibliotheekvestigingen, 119 servicepunten, 212 bibliobushaltes en 2383 basisscholen met een Bibliotheek op school in Nederland. Dit is 36% van alle scholen in het primair onderwijs.

Bibliotheekorganisatie en gemeente(n) De gemeenten in Nederland (393 in 2015) bieden hun inwoners toegang tot bibliotheekvoorzieningen die op basis van keuzes in het lokale democratische proces zijn gemaakt. Vaak bedient één bibliotheekorganisatie meerdere gemeenten, want er zijn 157 bibliotheekorganisaties.

Bibliotheekvoorzieningen en functies Een bibliotheekvoorziening is flexibel waar het gaat om de vijf bibliotheekfuncties: 'kennis en informatie', 'ontwikkeling en educatie', 'lezen en literatuur', 'ontmoeting en debat' en 'kunst en cultuur'. Invulling van een bibliotheekvoorziening met functies komt voort uit de besluitvorming in het lokale democratische proces. De bibliotheekvoorzieningen in Nederland kennen daardoor vele verschijningsvormen.

3]

De rechtspositie van de lokale bibliotheek

*“Op dit punt gaat de wetgever ervan uit dat **de lokale democratie haar werk zal doen** en dat het niet nodig is om precies voor te schrijven wat er moet gebeuren om tot een oplossing te komen.”*

vinden die de positie van de lokale bibliotheek kan versterken. Deze zullen achtereenvolgens worden besproken.

DE BELEIDSVRIJHEID VAN GEMEENTEN

In de Wsob zijn geen harde verplichtingen te vinden voor gemeenten en dus wordt de beleidsvrijheid van gemeenten niet ingeperkt als het gaat om het bibliotheekwerk.

De minister heeft aangegeven dat hier bewust voor is gekozen. De primaire verantwoordelijkheid voor het in stand houden van bibliotheken wordt door de wet bij de gemeente gelegd. Dit geeft de gemeenten ruimte om na te denken over wat de maatschappelijke bijdrage moet zijn van de bibliotheek en wat het mag kosten. Zo kunnen bibliotheken meegroeien met lokale behoeftes en wensen. Terwijl de minister de verantwoordelijkheid expliciet bij de lokale democratie legt, stuurt zij met de wet de gedachtegang van de gemeenten wel aan, door het maatschappelijk belang van openbare bibliotheken opnieuw te definiëren en vast te leggen. Daarnaast zijn er nog een aantal andere handvatten in de Wsob te

OVERLEGVERPLICHTING

De in de Wsob vastgelegde overlegverplichting kan door een bibliotheek aangegrepen worden om haar positie te verstevigen in de relatie met de gemeente(n). Wanneer een gemeente zou besluiten om het bibliotheekwerk zo ver terug te brengen dat er van een bibliotheek in de zin van wat de wet beschrijft, geen sprake meer is, dan is de gemeente verplicht om te overleggen met buurgemeenten, voorzieningen in de regio en andere betrokken partijen. Het doel van dit deel van de Wsob is de bibliotheekvoorziening toegankelijk te houden voor de inwoners. De wet maakt dit overleg een verplicht onderdeel van de lokale besluitvorming. De bibliotheek kan deze verplichting inzetten als bindmiddel bij het maken van beleid, zodat over de gemeentegrenzen heen gekeken wordt wanneer aan toekomstplannen voor de bibliotheek wordt gewerkt.

Zonder voldoende overleg voldoet een gemeente niet aan de eisen zoals die in de wet zijn gesteld. Er wordt geen sanctie gekoppeld aan het niet nakomen van de overlegverplichting. Op dit punt gaat de wetgever ervan uit dat de lokale democratie haar werk zal doen en dat het niet nodig is om precies voor te schrijven wat er moet gebeuren om tot een oplossing te komen. Toch zou in kwetsbare situaties de bibliotheek een wethouder of

ambtenaar die ondoordacht te werk gaat, even bij de les kunnen halen met deze wettelijke regel, bijvoorbeeld door hem of haar eraan te herinneren dat de hele procedure opnieuw moet als er niet voldoende wordt overlegd.

RECHT VAN TOEGANG OP INFORMATIE

De Wsob geeft aan dat elke inwoner van Nederland recht heeft op toegang tot informatie en cultuur via de fysieke en digitale openbare bibliotheek. De rijksoverheid zorgt voor toegang tot de digitale bibliotheek, terwijl de gemeenten verantwoordelijk zijn voor toegang tot de fysieke bibliotheek. Gezien dit recht op informatie kan een gemeente niet zomaar beslissen een bibliotheek te sluiten of de subsidie stop te zetten wanneer zij samen met andere gemeenten een bibliotheekorganisatie ondersteunt. Zo'n gemeente zou dan voor haar inwoners met een alternatief moeten komen om de toegang te blijven garanderen. Een dergelijk alternatief kan waarschijnlijk ook niet gratis wat weer onderhandelingsruimte zou kunnen opleveren voor de bibliotheek.

BURGERINITIATIEF

Bij de behandeling in de Tweede Kamer is een amendement aangenomen om inwoners van een gemeente zelf een voorstel te laten doen over het behouden van de bibliotheek. Door middel van dit burgerinitiatief zouden de inwoners de sluiting van een bibliotheek op zijn minst

moeilijker kunnen maken en in sommige gevallen zal het helpen een sluiting te voorkomen. Een dergelijk burgerinitiatief kan zich echter tegen de bibliotheek keren, bijvoorbeeld wanneer inwoners met een voorstel komen om zelf een bibliotheek op te richten die gerund wordt door vrijwilligers. Wees dus voorzichtig met het stimuleren van dit instrument.

DE VIJF KERNFUNCTIES

Als een bibliotheek niet voldoet aan de vijf functies, is er geen sprake van een openbare bibliotheek volgens de Wsob en zou zij daarmee uitgesloten kunnen worden van het netwerk en de netwerkvoorzieningen. In de praktijk zou uitsluiting kunnen betekenen dat er geen deelname meer kan zijn aan interbibliothecair leenverkeer (ibl) of aan de Nationale Bibliotheek Catalogus (NBC). De KB is de instantie die het overzicht over het functioneren van het netwerk bewaakt en dus ook de partij die in gesprek zal gaan met een bibliotheek en/of gemeente als deze niet meer aan de eisen van de wet voldoet. De wet omschrijft wel het proces, maar niet de precieze indicatoren voor uitsluiting. De wetgever wil deze criteria niet precies omschrijven, omdat de lokale partijen beslissen over de invulling van het lokale bibliotheekwerk.

Dit uitsluitingsverhaal zal voor sommige bibliotheken overkomen als een bedreiging, maar het kan als een kans worden gezien. De minister gaat ervan uit dat op dit moment alle bibliotheken voldoen aan de eis van vijf functies. Voor de meeste 'gewone' openbare bibliotheken

is dat het geval. Maar er zijn ook organisaties die zich presenteren als bibliotheek, de zogenaamde nieuwkomers in de bibliotheekbranche, die dat volgens de letter van de wet niet zijn omdat ze niet alle vijf functies vervullen. Door het bieden van een beperkter pakket kunnen deze partijen hun diensten goedkoper aanbieden dan reguliere openbare bibliotheken. Vanwege slinkende budgetten kan dit de gemeente in de verleiding brengen om met zo'n nieuwkomer in zee te gaan. Met de vereisten van de wet, kan een organisatie met slechts een uitleenfunctie niet als openbare bibliotheek worden aangemerkt. In de gesprekken met de gemeente kun je wijzen op de wettelijke eis van de vijf functies binnen de openbare bibliotheek en op nieuwkomers die geen compleet pakket bieden waardoor gemeenten het gevaar lopen buiten het netwerk te vallen. De certificeringsnormen kunnen in deze gesprekken als leidraad dienen. Het uitsluiten van het netwerk is overigens een uiterste stap. Bovendien moet een redelijke termijn worden aangehouden. Het is belangrijk om dit deel van de wet dan ook vooral te zien als een middel om met de wethouder en ambtenaren te praten.

DE BIBLIOTHEEK ALS WETTELIJKE TAAK

Door de Wsob is de bibliotheektaak een wettelijke taak geworden. Wij weten dat die taak niet makkelijk hard te maken is. Toch is deze 'promotie' van het bibliotheekwerk goed in te zetten als argument bij de gesprekken met de gemeente; op een wettelijk taak bezuinig je immers niet zo snel.

4]

Tien tips voor actie en promotie

Gebruik de **positieve associaties** die veel mensen hebben met 'de Bibliotheek'.

Laat anderen vertellen over de mooie dingen die de bibliotheek doet en **wees niet te bescheiden.**

1] Gebruik de ruimte van de Wsob en neem het initiatief

De nieuwe wet geeft ruimte. Met een strenge juridische bril op zou de Wsob kunnen worden gezien als een bedreiging vanwege het gebrek aan harde juridische bescherming, maar de ruimte die in de wet zit kan ook worden aangegrepen om hem in te vullen in lijn met de eigen koers. Gebruik dus die ruimte en spreek zo snel mogelijk af met de relevante ambtenaren en wethouder(s) om de eigen interpretatie van de Wsob te presenteren. Benut het moment van het nieuwe wettelijke kader om tot een gezamenlijke beleidsvisie te komen.

2] Trek het verhaal breder dan educatie en cultuur

De in de wet opgenomen vermelding van samenwerking met het onderwijs kan deuren openen die voorheen misschien gesloten bleven. Maar praat daarnaast met

meer gemeenteambtenaren en wethouders dan alleen die van cultuur en educatie. Kijk of de bibliotheek aanknopingspunten kan vinden met bijvoorbeeld een van de drie decentralisatiedossiers (AWBZ, participatie, jeugdzorg).

3] Neem de tijd en zorg voor goede timing

Bibliotheken die een jaarlijkse of tweejaarlijkse beschikking krijgen van de gemeente, zouden moeten proberen een beschikking te krijgen voor vier jaar. Een langere periode maakt een betere planning mogelijk, wat voor meer rust zal zorgen. Blijf wel alert, en weet op welke momenten in de gemeentelijke procedures de bibliotheek van zich moet laten horen. De juiste boodschap op het juiste moment.

4] Kom met een goed verhaal

In de sector zelf weet iedereen heel goed dat de openbare bibliotheek veel meer doet dan boeken uitlenen. Door hard werken op landelijk en lokaal niveau is het beeld van de bibliotheek ook buiten de sector veranderd. Toch bestaat bij een deel van het publiek en een deel van de ambtenaren, raadsleden en wethouders het beeld van de bibliotheek als een uitleencentrum dat veel geld kost. Op dit punt blijft er werk aan de winkel. Hoe vaak je als bibliotheekmedewerker het verhaal al hebt verteld, blijf het herhalen. Blijf de maatschappelijke meerwaarde inzichtelijk maken. Laat zien dat, in een tijd waarin veel publieke functies binnen de gemeente wegvallen, de bibliotheek nog steeds overeind staat, als hart van de samenleving. De Wsob geeft ook de maatschappelijke waarde van de bibliotheek weer. Maak daar gebruik van en zoek naar alternatieve vormen om het verhaal van de bibliotheek te delen.

5] Draai het verhaal om

Benader subsidiegevers niet met de vraag wat zij voor de bibliotheek kunnen betekenen, maar met een goed verhaal over wat de bibliotheek voor de gemeente kan doen. Draai het verhaal dus om! Sluit daarbij aan bij de gemeentelijke doelstellingen en verplaats je in je gesprekspartner. Weet wat er belangrijk is voor je wethouders en ambtenaren. De gemeente werkt voornamelijk probleemgestuurd, dus presenteer de bibliotheek als probleemoplossend.

6] Wees transparant, verantwoordelijk en kritisch

Zorg dat het verhaal van de bibliotheek duidelijk en transparant is. Deel de resultaten die de bibliotheek boekt, gebruik het wetenschappelijke bewijs dat aantoonst dat lezen groot effect kan hebben, maar laat ook de kosten zien. Wees kritisch over het eigen verhaal, neem je verantwoordelijkheid. Durf na te denken over een eventuele nieuwe rol die de bibliotheek kan spelen.

7] Gebruik de waarborgen in de wet in gesprek met de gemeente

Gebruik de handvatten die de Wsob geeft in het gesprek met de wethouders en ambtenaren van de gemeente: de vijf kerntaken, de overlegverplichting, de bibliotheektaak als wettelijk taak, het recht op toegang tot informatie, de samenwerking met het onderwijs en het sluitend houden van het netwerk. Door de wet kunnen ze minder goed om de bibliotheek heen!

8] Zoek samenwerkingspartners en wees een samenwerkingspartner

Zoek nieuwe samenwerkingspartners want samen sta je sterker. De meest natuurlijke bondgenoot is natuurlijk het onderwijs, maar vergeet ook niet de gemeente én eventueel de omliggende gemeenten. Daarnaast kun je nog denken aan partners als de VVV, heemkunde- en erfgoedinstellingen, amateurkunst en restaurants. Maar kijk ook naar het sociale domein, zoals de zorg, welzijnsorganisaties, het UWV en de sociale dienst. Ook daar zijn nieuwe samenwerkingspartners te vinden.

9] Betrek het publiek

Betrek je klanten, je gebruikers, bij de beleidsvoorbereiding en besluitvormingsprocessen. Het publiek heeft wettelijk gezien een zelfstandige rol. Om die reden is een goede relatie van groot belang. Zorg dat je de gebruikers dicht bij je houdt, want het is uiteindelijk hun bibliotheek. Met de mogelijkheid van een burgerinitiatief geeft de Wsob een heel concreet instrument om burgers te betrekken bij de bibliotheek. Burgers kunnen zich op die manier zelf organiseren. Dit is echter een wapen dat ook tegen de bibliotheek gebruikt kan worden, dus is voorzichtigheid geboden.

10] Zorg dat je zichtbaar bent

De bibliotheek is er voor de burgers. Zij zijn de legitimatie dus zorg dat ze de bibliotheek kennen en betrek ze bij wat de bibliotheek doet. Een goede communicatiestrategie is van levensbelang om hen en de politiek te bereiken. Gebruik de media op een slimme manier. Voed de lokale media met eigen verhalen. Om je maat-

schappelijk te positioneren en mensen achter je te krijgen, heb je meer nodig dan feiten en argumenten. Gebruik ook emotie, verhalen die schuren, details. Gebruik de positieve associaties die veel mensen hebben met 'de Bibliotheek'. Laat anderen vertellen over de mooie dingen die de bibliotheek doet en wees niet te bescheiden.

MEER LEZEN?

In deze brochure worden de belangrijkste zaken voor de lokale bibliotheek uit de Wsob besproken. Voor een nog beter inzicht in de wet, is het zinvol om daarnaast een aantal andere documenten te lezen, zoals:

- Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen (Staatsblad 470, 2014)
- Memorie van Toelichting op de Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen
- Ministeriële regeling (Staatscourant nr. 35295, 10 december 2014).
- Memorie van Antwoord Eerste Kamer, 10 oktober 2014
- Verslag van vergadering 11 november 2014 in de Eerste kamer

Colofon

Tekst: Hermien Lankhorst

Redactie: Francien van Bohemen en Barbara Rudz

Vormgeving: HolwerdaDeWit

Uitgave van Vereniging van Openbare Bibliotheken,
Den Haag, 2015

www.debibliotheken.nl

